

ASPECTE ALE VIEȚII POLITICE ROMÂNEȘTI. DECLINUL PARTIDULUI POPORULUI (IUNIE 1927 — MARTIE 1932)

GH. I. FLORESCU

„Pactul de familie“ încheiat la 4 iunie 1927, între I. I. C. Brătianu și Barbu Știrbey, a determinat instituirea unei formule guvernamentale tranzitorii, care urma a facilita revenirea la conducerea țării a Partidului Național Liberal¹. Deși conspirația era prea evidentă pentru a putea trece neșesizată, principalele forțe politice, chiar dacă nu s-au lăsat antrenate de uneltirile liberale, au adoptat o atitudine de cvasiexpectativă, înlesnind apoi, prin acțiunile lor, realizarea planurilor brătieniste. Conștienți de efemeritatea noului guvern, a cărui misiune era subordonată unor manevre diplomatice, național-tărăniștii au acceptat totuși, siliți de conjunctură, colaborarea cu liberalii, cu dr. N. Lupu și C. Argetoianu, propunându-și a-și clarifica atitudinea în funcție de evoluția ulterioară a realităților politice interne². Premisele concentrării tuturor partidelor politice în jurul unui guvern național au fost de la început eludate, astfel încât, adoptarea unei soluționări de durată a crizei ministeriale nu devenise încă un fapt împlinit, ci doar amînat³. Așa se explică întreținerea unei atmosfere politice infestată de intense frămîntări și regrupări de forțe, specifică perioadelor de instabilitate guvernamentală.

Declarîndu-se de la început împotriva guvernului de concentrare națională, Partidul Poporului era prea compromis și demoralizat pentru a mai putea reprezenta vreo piedică în calea realizării intențiilor liberale⁴. Izolat și descurajat, Al. Averescu cerea doar noului premier să intervină împotriva acuzațiilor nefondate formulate de presa opoziționistă la adresa grupării sale, care adînceau încordarea existentă, declarînd că va parti-

1 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri*, partea a VII-a, nr. 1, caiet 37, f. 492; Arh. St. București, Fond Ministerul Afacerilor Interne, dosar 614/1927, f. 13.

2 Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. II, p. 53; „Viitorul“ din 8.VI.1927, p. 4.

3 Joseph S. Roucek, *Contemporary Roumania and Her Problems*, California, 1932, p. 114; „Viitorul“ din 8.VI.1927, p. 1.

4 Bibl. Acad., Arhiva Al. Averescu, I, ms. 27; General Al. Averescu, *Criza politică și cauzele ei*, s. I., 1927, p. 18-20; „Îndreptarea“ din 6.VI.1927, p. 1.

cipa la noile consultări electorale⁵. Depășind apoi clipele de deznădejde, firești pentru cel care-și vedea iluziile sfărâmate, generalul avea tăria de a relua totul de la capăt, sperînd, poate, că va reuși să refacă forțele Partidului Poporului, chiar dacă pentru moment totul părea a-i fi potrivnic. Fostul conducător de oști știa că rezultatele primelor bătălii nu decid soarta marilor confruntări.

Atît timp cît național-țărăniștii nu ajunseseră a se impune și a fi recunoscuți ca forță de echilibru în viața politică românească, existau, încă, șanse ca Partidul Poporului să reușească a se afirma ca al doilea partid de guvernămînt, depășindu-se astfel efectele recenteî înfrîngerii. Al. Averescu, încrezător încă în misiunea și în calitățile sale de om politic, spera că, refăcînd drumul parcurs după 1921, va reuși, ca și în martie 1926, să revină la guvern. Calculele generalului nu erau lipsite de o oarecare logică. Ele plecau de la o realitate care demonstrase de atâtea ori că în viața politică românească totul era posibil. Rămînea doar ca evoluția ulterioară a situației interne să favorizeze punerea în practică a planurilor averescane.

Pentru început, preocuparea lui Averescu era aceea de a preîntîmpina destrămarea Partidului Poporului, inițiînd în acest sens o serie de acțiuni prin care urmărea refacerea unui moral atît de serios zdruncinat⁷. O primă încercare a constituit-o formularea unei propuneri adresate lui N. Iorga, prin care se recomanda fuziunea Partidului Poporului cu resturile naționalilor⁸. Dar, nemulțumirile cauzate de această perspectivă au făcut ca adoptarea unei hotărîri categorice să fie amînată pentru perioada de după alegeri⁹. La curent cu pertractările Partidului Poporului, liberalii au prezentat în așa fel negocierile intervenite între N. Iorga și Al. Averescu, încît, acestea să nu ajungă la nici un rezultat. Formațiunea averescană era prezentată ca aflîndu-se în pragul falimentului definitiv, ce urma a surveni după alegeri, ceea ce i-a determinat pe naționali să prefere a continua o activitate independentă.

Evoluția vieții politice în sensul impus de liberali a agravat situația Partidului Poporului. Constituirea guvernului I. I. C. Brătianu și moartea regelui Ferdinand, două evenimente hotărîtoare pentru configurația viitoareî structuri politice a României, au avut o influență deosebită asupra rolului și a locului pe care-l va ocupa gruparea averescană în cadrul sistemului partidelor politice burgheze. Toate încercările de redresare inițiate de Partidul Poporului se vor lovi de împotrivirea Partidului Național Liberal, hotărît să nu mai accepte nici un compromis cu generalul, a cărui lealitate se dovedise a fi îndoielnică. Nereușînd să pătrundă în

5 Bibl. Acad., Corespondență, Fond Barbu Știrbey, S $\frac{DCXXXI}{3 (1) a}$, Al. Averescu către Barbu Știrbey, 12 iunie 1927; Fond Octavian Goga, S $\frac{37}{CDLXXXVIII}$, O. Goga către B. Știrbey, 13 iunie 1927.

6 „Îndreptarea“ din 14.VI.1927, p. 1-2.

7 N. Iorga, *Memorii*, vol. V, s. I., s. a., p. 225.

8 *Ibidem*; „Viitorul“ din 10.VI.1927, p. 5.

9 „Viitorul“ din 19.VI.1927, p. 5 și 22.VI.1927, p. 7.

Parlament, ca rezultat al alegerilor¹⁰, și nici să realizeze o colaborare opoziționistă cu național-țărăniștii, Al. Averescu se vedea obligat să accepte noua stare de lucruri, încercînd deocamdată să-și reorganizeze gruparea politică, ale cărei rînduri se reduceau zilnic¹¹. Declarînd începută o puternică acțiune antiguvernamentală, generalul nu excludea posibilitatea unei apropieri de I. I. C. Brătianu, deși partizanii săi pretindeau că doar o colaborare cu național-țărăniștii sau cu N. Iorga ar mai putea salva existența Partidului Poporului¹². Cum I. I. C. Brătianu nu se arăta dispus să accepte a trata cu generalul, iar național-țărăniștii nu găseau oportună alăturarea lor de o grupare politică deja compromisă și eventual compromițătoare, în vara anului 1927, au continuat doar negocierile fuzioniste averescano-iorghiste, fără a se ajunge însă la rezultate precise¹³. Odată cu redeschiderea sezonului politic de toamnă, tabăra averescană înregistra primele succese după înlăturarea sa de la guvern. Reușind a se impune în două alegeri parțiale¹⁴, Partidul Poporului revenea, destul de timid, pe scena vieții politice, readucînd o oarecare încredere în rîndurile partizanilor averescani. Încurajat de noile succese, Averescu relua negocierile cu N. Iorga, căruia îi cerea, de această dată, a răspunde mai clar propunerilor sale. Dar, tratativele purtate între cele două grupări nu vor determina și fuziunea acestora, stabilindu-se doar ca amîndouă să desfășoare, deocamdată, o acțiune paralelă împotriva liberalilor¹⁵. Se părea că noile raporturi intervenite în cadrul sistemului partidelor politice intrase în faza clarificărilor. Dar, moartea lui I. I. C. Brătianu a redeschis lupta pentru supremația politică. Partidul Național Liberal își vedea amenințată dominația, fapt care va face ca grupările mici, printre care și Partidul Poporului, eliberate de un tutelat care devenise apăsător, să-și revadă pretențiile sucesorale, complicînd întreg cadrul vieții politice¹⁶. În același timp, național-țărăniștii, sesizînd circumstanțele agravante în care ajunseseră liberalii, nu vor întîrzia prea mult pînă să treacă la inițierea unor puternice acțiuni de revendicare a puterii¹⁷. După ce moartea regelui lăsase să se întrevadă posibilitatea instaurării unei ordini interne subordonate liberalilor, dispariția lui I. I. C. Brătianu, considerat drept cea mai proeminentă personalitate politică a

10 I. Teodorescu, *Alegerile din 7 iulie pentru Camera Deputaților. Studiu statistic*, în „Buletinul statistic al României”, nr. 3, iulie—septembrie 1927, p. 8.

11 Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Ab. XI—1; „Îndreptarea” din 19.VII.1927, p. 4; „Viitorul” din 1.VII.1927, p. 3.

12 „Îndreptarea” din 29.VII.1927, p. 1, 4; „Viitorul” din 31.VII.1927, p. 5.

13 N. Iorga, *op. cit.*, p. 242-244; „Îndreptarea” din 9.VIII.1927, p. 4.

14 „Îndreptarea” din 15.IX.1927, p. 4; „Viitorul” din 17.IX.1927, p. 4.

15 Bibl. Acad., Corespondență, Fond N. Iorga, S $\frac{CDLXXIX}{23 (2)}$, N. Iorga către

Al. Averescu și Al. Averescu către N. Iorga, 12 noiembrie 1927; S $\frac{23 (3)}{CDLXXIX}$, N.

Iorga către Al. Averescu, 15 noiembrie 1927.

16 Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, vol. II, p. 55.

17 Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VII-a, nr. 2/1, caiet 38/1, f. 675.

vremii, din România, iar după unii observatori străini, din Balcani și Orientul Apropiat, determina apariția simptomelor crizei nu numai în rindurile formațiunii guvernamentale, ci în întreaga complexitate a situației existente în țară¹⁸. Pertractările și frământările survenite de această dată în structura politică românească vor influența și asupra locului pe care urma a-l ocupa Partidul Poporului în rindul forțelor opoziționiste. Considerînd că împrejurările interne ar avantaja desfășurarea unei acțiuni antiguvernamentale independente, Al. Averescu își declina orice răspundere pentru nereușita frontului unic opoziționist, convins fiind că noile împrejurări îi erau favorabile, cu atît mai mult cu cît unele cercuri politice străine începuseră a-l considera drept virtual salvator al crizei guvernamentale¹⁹. Acțiunile întreprinse de Partidul Poporului au început să capete, spre sfîrșitul anului 1927, o tentă ofensivă, astfel încît, Octavian Goga ajungea să declare că generalul era gata să-și asume responsabilitatea conducerii țării²⁰. Alarmat de noile acte de dezmembrare, în urma cărora organizațiile din Bucovina au părăsit Partidul Poporului, precum și de tendințele centrifuge afișate de unii dintre principalii săi colaboratori, Averescu încerca să readucă speranța în tabăra sa, prezentîndu-și gruparea ca aflîndu-se în pragul guvernării, deși convingerea generală era că „o nouă aventură averescană la guvern e imposibilă”²¹. Profitînd de contradicțiile manifestate la începutul anului 1928 în relațiile dintre guvern și național-țărăniști, conducerea Partidului Poporului considera că inițiind o acțiune similară celei din 1924, va reuși să-și asigure succesiunea guvernamentală²². Caracteristicile situației interne erau însă altele. Liberalii nu mai dominau, cu acea siguranță obișnuită, viața politică, iar gruparea național-țărănistă, singura formațiune opoziționistă în ascensiune, era hotărîtă, în primăvara anului 1928, să asalteze fotoliile ministeriale²³. Așadar, cursul vieții politice urma a fi determinat de evoluția raporturilor dintre naționalii liberali și naționalii țărăniști, iar activitatea opoziționistă a Partidului Poporului interesa numai în măsura în care ar fi reușit să influențeze conturarea unei opinii favorabile generalului²⁴. Totuși, Al. Averescu continua să-și prezinte gruparea ca al doilea partid de guvernămînt, acționînd în consecință. Criticînd manifestările național-țărăniste pe care le considera îndreptate împotriva ordinii de stat existente, generalul încerca totul pentru a opri ascensiunea acestora,

18 S. Mehedinți, *Anale politice. Contribuții la istoria regenței*, I, București, 1929, p. 145. Gheorghe P. Basscalopol, *Vulturii României. Ionel I. C. Brătianu și Ion G. Duca*, s. I., s. a., p. 7; Arhiva M.A.E., Fond 71, România, vol. 345, f. 38, 68, 149, 152.

19 „Îndreptarea” din 30.XI.1927, p. 4; Arh. St. București, Fond Ministerul Propagandei Naționale. Presa externă, dosar 67/1927—1928, f. 5.

20 „Îndreptarea” din 22.XII.1927, p. 2.

21 Arh. St. București, Fond C. Meissner, V, dosar 433/1928, f. 5; Bibl. Acad., Arhiva Al. Averescu, I, ms. 27, f. 4; „Îndreptarea” din 20.XII.1927, p. 4.

22 Arh. St. București, Colecția microfilme S.U.A., T. 120, rola 3959, K. 114374, 11386; „Îndreptarea” din 27.II.1928, p. 4.

23 Arhiva M.A.E., Fond 71, România, vol. 345, f. 195.

24 *La situation politique en Roumanie*, în „Revue des Balkans”, X^e anéc, mars 1928, no. III, p. 102; Arhiva M.A.E., Fond 71, România, vol. 345, f. 215.

convins fiind că în cazul în care Iuliu Maniu ar reuși să ajungă la guvern, soarta sa ar fi pocetluită²⁵. În vara anului 1928, simptomele crizei ministeriale deveniseră îngrijorătoare²⁶. Criticînd pe național-tărăniști pentru pactul semnat cu Blocul Muncitoresc Tărănesc înainte de întrunirea de la Alba Iulia, act pentru care îl considera răspunzător și pe I. G. Duca, Partidul Poporului înainta regentei, la începutul lunii iunie 1928, o moțiune în care pretindea ca generalul să fie însărcinat cu formarea unui guvern național, în virtutea indicației date de rege, la 31 mai 1927²⁷. Și, pentru a demonstra că întreaga campanie desfășurată de Partidul Poporului în vederea revenirii la putere decurgea în baza unui amplu program de guvernare, nu a unor lozinci revoluționare, Al. Averescu făcea cunoscute soluțiile pe care le preconiza pentru îndreptarea situației economice și social-politice a țării²⁸. De aceea, poate, odată cu adîncirea crizei guvernamentale, formațiunea politică averescană era considerată ca favorită în cursa pentru preluarea succesiunii²⁹. Atacurile național-tărăniște însă și acțiunile antiguvernamentale ale acestora erau mult prea puternice pentru ca generalul să nu sesizeze acest lucru. În consecință, el a reluat în septembrie 1928 tratativele cu N. Iorga, singurul la care mai putea încă apela, propunîndu-i o colaborare și eventual fuziunea³⁰. Dar, evoluția ulterioară a evenimentelor a evidențiat faptul că ascensiunea național-tărăniștilor spre investitura guvernamentală nu mai putea fi împiedicată. Soluția dată crizei ministeriale prin aducerea la putere a național-tărăniștilor reprezenta încă o lovitură dată Partidului Poporului³¹. Confruntarea Al. Averescu—Iuliu Maniu a dat cîștig de cauză acestuia din urmă, impunînd Partidul Național Tărănesc ca a doua grupare politică guvernamentală. Prin aceasta, rolul formațiunii politice everescane a fost considerabil diminuat, iar generalul era nevoit să suporte consecințele unei noi înfrîngerii³². La acestea se adăugau urmările numeroaselor demisii, care au transformat, cu timpul, Partidul Poporului într-o grupare politică lipsită aproape de o bază socială³³. Dealtfel, reluîndu-și activitatea opoziționistă, formațiunea politică averescană reclama pretenția de a fi „singurul partid cu serioase personali-

25 Octavian Goga, *După Alba-Iulia*, în „Țara noastră”, IX, 1928, nr. 20, p. 634; George D. Jackson jr., *Comintern and Peasant in East Europe, 1919—1930*, New York and London, 1966, p. 243.

26 Bibl. Acad., Arhiva Gh. I. Brătianu, III, varia 6 și III, varia 5.

27 Idem, Arhiva Gh. Kirileanu. Arhiva Palatului, XXXIII, varia 2; „Îndreptarea” din 14.VI.1928, p. 4 și 26.VI.1928, p. 4.

28 „Îndreptarea” din 9.VI.1928, p. 4; vezi și Partidul Poporului. Secretariatul general, *Programul și statutele*, București, s. a.

29 Bibl. Acad., Arhiva Gh. I. Brătianu, III, varia 5 și 6; N. Iorga, *op. cit.*, p. 295.

30 „Îndreptarea” din 24.IX.1928, p. 1; N. Iorga, *op. cit.*, p. 304, 309-310.

31 Bibl. Acad., Corespondență, ms. 177196, V. Goldiș către Al. Averescu, 10 noiembrie 1928; N. Iorga, *op. cit.*, p. 317.

32 Arh. St. București, Fond C. Meissner, V, dosar 433/1928, f. 64.

33 Idem, dosar 312/1928, f. 8; Bibl. Acad., Corespondență, Fond I. Petrovici,

S $\frac{4(1)}{XXVII}$ M. Manoilescu către I. Petrovici, 15 decembrie 1928; N. Iorga, *op. cit.*, p. 322.

tăți de pe toată suprafața țării“, renunțând, pentru prima dată, a se recomanda ca reprezentant al unor largi mase de oameni ai muncii³⁴. Dar, demisiile lui C. Garoflid, I. Petrovici, M. Manoilescu și Grigore Filipescu, survenite la începutul anului 1929, amenințau ca generalul să fie părăsit și de ultimii colaboratori³⁵. Cu toate acestea, el nu dezarma, declarând că, „pornesc din nou la luptă și nu-mi voi da pace pînă nu voi izbui“³⁶. Inițiind o nouă acțiune de reorganizare a partidului și lărgind colaborarea cu N. Iorga, Averescu relua atacurile antiguvernamentale, sperînd că, odată cu uzura național-tărăniștilor, va reuși să revină la guvern³⁷. Criticînd mereu opera guvernamentală, Partidul Poporului se alătura, în iulie 1929, forțelor politice care părăseau Parlamentul, declarînd că, criza ministerială era inevitabilă³⁸. Acuzînd pe național-tărăniști pentru „drama de la Lupeni“, generalul atrăgea totuși atenția asupra primejdiei „valului roșu, care se umflă cu fiecare zi, sub ochii adormiți ai stăpînirii“, sperînd că astfel va atrage atenția regentei asupra necesității aducerii sale la conducerea țării, cunoscute fiindu-i veleitățile de „salvator“ al ordinii interne³⁹. Odată cu deschiderea sezonului politic de toamnă, cînd se aprecia că a sosit „ceasul marilor judecăți istorice“, acțiunile antiguvernamentale ale Partidului Poporului deveneau tot mai insistente⁴⁰. Al. Averescu spera să se impună ca virtual succesor încă înainte de deschiderea noii sesiuni Parlamentare. Considerînd soluția adoptată de guvern, în cazul completării regentei, drept o lovitură de stat, Partidul Poporului cerea înlăturarea de la conducerea țării a național-tărăniștilor și formarea unui guvern național⁴¹. Dar, și de data aceasta, planurile generalului au eșuat. Totuși, comitetul de direcție al formațiunii politice averescane hotăra să continue lupta pînă la răsturnarea guvernului, lăsînd generalului deplina libertate în alegerea metodelor de acțiune⁴².

La începutul anului 1930, Partidul Poporului, depășind consecințele noilor acțiuni confrigate manifestate în rîndurile sale, relua seria intrunirilor antiguvernamentale, încercînd a se prezenta drept apărător și purtător al năzuințelor celor mulți. Adresînd un apel populației capitalei, generalul devenea dintr-o dată interesat de soarta omului de rînd, conchizînd că „muncitorimea, cea rămasă neîmpușcată, — se zbate în mizeria șomajului“⁴³. Adoptînd o nouă tactică în raporturile sale cu masele

34 „Îndreptarea“ din 28.XII.1928, p. 4.

35 Îdem din 21.I.1929, p. 4 și 28.I.1929, p. 3; N. Iorga, *op. cit.*, p. 334.

36 Bibl. Acad., Corespondență, Fond A. C. Cuza, S $\frac{37 (10)}{SXLIII}$, Al. Averescu

către A. C. Cuza, 11 februarie 1929.

37 „Îndreptarea“ din 11.II.1929, p. 4.

38 George G. Arnakis, Wayne S. Vucinich, *The Near East in Modern Times*, volume 2, Austin and New York, 1972, p. 274; „Îndreptarea“ din 16.VII.1929, p. 1.

39 „Îndreptarea“ din 8.VIII.1929, p. 1.

40 Îdem din 3.IX.1929, p. 1.

41 Îdem din 9.X.1929, p. 1 și 28.X.1929, p. 1; Bibl. Acad., Arhiva Al. Averescu, I, ms. 5.

42 „Îndreptarea“ din 25.XI.1929, p. 5.

43 Bibl. Acad., Corespondență, ms. 162110, Al. Averescu către P. P. Negulescu, 8 ianuarie 1930, „Îndreptarea“ din 29.I.1930, p. 1.

de oameni ai muncii, generalul spera să-și refacă baza socială, fără de care se convinsese că nu va reuși a se impune în lupta pentru revenirea la guvern. Noua orientare a fost însă abandonată după ce național-tărăniștii, reușind să contracteze împrumutul stabilizării, și-au consolidat situația, spulberînd din nou speranțele generalului⁴⁴. Drept urmare, în martie 1930, a fost convocat un congres extraordinar al Partidului Poporului, unde se conchidea că țara trebuia salvată de primejdia revoluționară, impunîndu-se, ca și în martie 1920, aducerea la guvern a generalului Averescu. Gravitatea situației consista, chipurile, de această dată, în faptul că elementele revoluționare se ridicau împotriva ideii dinastice, amenințînd regimul politic existent⁴⁵. Se poate observa că în funcție de interesele partidului său, generalul renunța cu foarte multă ușurință la ipostaza care-l transformase pentru o clipă într-un „militant“ pentru libertățile și drepturile muncitorești. Abandonînd muncitorimea, Partidul Poporului se adresa intelectualilor și comercianților, convins fiind că de data aceasta va avea mai multe șanse⁴⁶.

Evoluția situației interne, în primăvara anului 1930, era influențată de zvonurile și acțiunile care au prefațat întoarcerea în țară a prințului Carol⁴⁷. Odată cu instalarea tînărului suveran, viața politică românească intra într-o nouă fază a desfășurării sale. Tendințele dictatoriale afișate de Carol al II-lea vor declanșa puternice frămîntări politice, concretizate în inițierea a numeroase acțiuni de regrupare a forțelor opoziționiste, dar nu numai a acestora, și în accentuarea procesului de disoluție a principalelor organizații burgheze⁴⁸. Pentru general, actul prin care se punea capăt crizei dinastice avea o semnificație deosebită. Declarîndu-se de la început sprijinitor al noului monarh, Al. Averescu, amestecat deseori în acțiunile de revizuire a hotărîrilor adoptate la 4 ianuarie 1926, spera să-l cîștige de partea sa, reușind astfel să-și pună în aplicare planurile⁴⁹. În perioada ce a urmat imediat întoarcerii lui Carol, se părea chiar că generalul va reveni în actualitatea politică. Carol îl avansase la gradul de mareșal, consultîndu-l în diverse situații, fapt care a făcut ca unele cercuri politice să vadă în Averescu pe viitorul premier⁵⁰. Trecînd peste

44 Arhiva M.A.E., Fond 71, România, vol. 346, f. 98, 103, 110.

45 „Indreptarea“ din 21.III.1930, p. 1-4 și 27.III.1930, p. 4. În Partidul Poporului, în martie 1930, activau încă următoarele personalități: P. P. Negulescu, Octavian Goga, P. Groza, Octavian Tăslăuanu, Al. Oteteleşanu, V. Goldiș, I. Lupaș, C. Meissner, Dem Dobrescu, Th. Cudalbu, Gr. L. Trancu-Iași, Sergiu Niță, C. Bucșan, Stan Ghițescu, Elie Dăianu, Șt. Meitani, scriitorii M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, G. Topârceanu, Al. Hodoș, Al. O. Teodoreanu, apoi generalii: C. Coandă, Gr. Crăiniceanu, C. Iancovescu, I. Rășcanu, G. Văleanu și profesorii universitari Șt. Zeletin, Ilie Bărbulescu, Em. Antonescu, Anton Dobrovici, dr. Emil Severin, Anibal Teodorescu, Cezar Papacostea, dr. C. Daniel, Chr. Musceleanu, Th. Simenski, G. Bratu ș. a. („Indreptarea“ din 25.III.1930, p. 4).

46 „Indreptarea“ din 7.IV.1930, p. 1-2 și 18.IV.1930, p. 4.

47 N. Iorga, *op. cit.*, p. 396-397; Arhiva M.A.E., Fond 71, România, vol. 346, f. 128, 130.

48 Cf. Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Ed. Dacia, Cluj, 1973, p. 18; Arh. St. București, Fond Colecția „Achiziții noi“, pachet MMCMLXIV/2 (12 și 26 iunie 1930).

49 „Indreptarea“ din 16.VI.1930, p. 1.

50 Idem din 7.VII.1930, p. 4 și 16.VII.1930, p. 4.

trebîndu-se dacă exemplul Spaniei nu spunea nimic lui Carol⁵⁸. Declărîndu-se la început pentru un guvern de concentrare, pentru a nu putea fi acuzat că nesocotește dorința regelui, mareșalul își declina apoi orice concurs, atît timp cît consultările purtate de N. Titulescu nu porneau de la un progra comun, fiind transformate într-un „tirg al ministerelor și mandatelor“⁵⁹. S-ar părea că împotriva voinței sale, mareșalul a sprijinit intențiile regelui, care, între timp, își revizuiuse vederile, conchizînd că formula unui guvern de personalități ar răspunde mai bine intențiilor sale dictatoriale. Faptul că și Gh. Brătianu se afla printre cei care au făcut să cadă combinația titulesciană venea în sprijinul acestei ipoteze⁶⁰. Oricum, prin aducerea lui N. Iorga la cîrma țării, care își vedea, în sfîrșit, realizat unul dintre visurile vieții sale, regele făcea încă un pas spre regimul personal. Liberalii erau într-o continuă destrămare, prin încurajarea disidenței Gh. Brătianu, național-țărăniștii erau complet uzați, iar grupările mici, învrăbite și manevrate cu pricepere, nu reprezentau nici un pericol⁶¹. Așadar, încercările Partidului Poporului de a se impune în viața politică a țării erau de la început condamnate insuccesului, atît timp cît suveranul era împotriva consolidării partidelor politice.

Noul eșec al acțiunii de revenire a mareșalului la guvern a slăbit și mai mult rîndurile Partidului Poporului, înregistrîndu-se alte demisii și nemulțumiri⁶². Dar, cum toată lumea era convinsă că recenta formulă guvernamentală constituia o soluție intermediară, mareșalul nu-și pierduse speranța redobîndirii fotoliului prezidențial⁶³. Deși declarase că va sprijini guvernul în actele folositoare țării, Averescu preciza că acesta nu răspundea condițiilor concrete existente în țară și că împrejurările impuneau, ca unică soluție salvatoare, un cabinet al formațiunii sale politice⁶⁴. În același timp, el încerca să clarifice cursul raporturilor sale cu Carol, adresîndu-i acestuia un memoriu în care dezmințea acuzația de a plănui o mișcare republicană, asigurîndu-l de întregul său devotament⁶⁵. Întrevederea care a urmat nu a modificat prea mult relațiile averescanocarliste, dîndu-i-se însă noi speranțe celui care se considerase pînă atunci un ostracizat⁶⁶. Dar, în loc ca mareșalul să se încreadă în cuvîntul regelui, așteptînd hotărîrile acestuia, el relua, cu și mai multă insistență, acțiunile de revendicare a puterii. Criticînd formulele guvernamentale

58 Arh. St. București, Fond Achiziții noi, pachet MMCMLIV/2 (17 aprilie 1931); Bibl. Acad., Arhiva Palatului, LXXVI, varia 9; Arhiva M.A.E., Fond 71, România, vol. 346, f. 284.

59 Bibl. Acad., Arhiva Al. Averescu, I, acte 2; „Îndreptarea“ din 15.IV.1931, p. 1 și 20.IV.1931, p. 4.

60 Arh. St. București, Fond Colecția „Achiziții noi“, pachet MMCMLIV/2 (17 și 19 aprilie 1931); Joseph S. Roucek, *op. cit.*, p. 130.

61 Arh. St. București, Fond Colecția „Achiziții noi“, pachet MMCMLIV/2 (19 aprilie 1931).

62 Bibl. Acad., Corespondență, ms. 177203, D. Topcin către Al. Averescu, 13 mai 1931.

63 Idem, Arhiva Gh. Bogdan-Duică, XI, ms. 3.

64 *Cuvîntarea D-lui Mareșal Averescu la Comitetul de direcție al Partidului Poporului în ședința de la 6 mai 1931*, București, s. a., p. 3, 25-28.

65 Bibl. Acad., Arhiva Palatului, LXXXII, varia 6.

66 N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 134.

hibride, preconizate de unii, Al. Averescu se ridică hotărît împotriva zvonurilor după care în România s-ar intenționa instituirea unui guvern fascist. Declarându-se ostil fascismului, șeful Partidului Poporului critica Garda de Fier, precizînd că aceasta reprezenta „un curent de anarhizare a vieții la sate și la orașe”⁶⁷.

Activitatea Partidului Poporului nu convenea însă celorlalte partide politice. Așa se explică faptul că în toamna anului 1931, gruparea averescană acționa complet izolată de restul forțelor politice, alunecînd mereu spre o poziție tot mai neînsemnată în angrenajul atît de complicat al politicianismului românesc. Noi organizații și personalități părăseau partidul, iar cele mai multe dintre acțiunile acestuia, cu care mareașalul încerca să salveze aparențele, nu făceau altceva decît să evidențieze faptul că doar inerția mai întrețineau coeziunea acelor care continuau încă a-l urma pe Al. Averescu⁶⁸. Mareașalul însuși, descurajat și convins de zădărnicia eforturilor sale, intenționa să demisioneze de la conducerea partidului, ceea ce ar fi dus la dizolvarea acestuia. Numai stăruințele citorva dintre colaboratorii săi și hotărîrea ultimului congres al Partidului Poporului de a se lăsa condus întru totul după voința mareașalului, l-au determinat să întrețină existența iluzorie a ceea ce cîndva reprezentase un curent de masă⁶⁹. În timp ce celelalte formațiuni politice erau îndreptățite să reclame guvernarea, avînd asigurată o bază socială, Partidul Poporului ajunsese o grupare de personalități⁷⁰. Dar și în această situație, erijîndu-se din nou în ipostaza „revoluționarului” hotărît să se sacrifice pentru interesele celor mulți, Al. Averescu, încîntat că, în sfîrșit, îi fuseseră acceptate de către ultimii săi prozeliti tendințele dictatoriale, relua asaltul spre investitura guvernamentală. Cu o perseverență demnă de o cauză mai înaltă, ridicîndu-se împotriva acelor care clasificau partidele politice după baza lor socială și nu după doctrină și program, mareașalul declara că va reveni la guvern chiar dacă ar fi să se sprijine doar pe scheletul partidului său⁷¹. Ajuns la aceste decizii donchijotești, el nu se dădea în lături de la a ataca Coroana și primul ei sfetnic, în speță profesorul N. Iorga, făcînd profeții care au atras după sine dizgrația suveranului. Vorbînd, chipurile, de căderea domnitorului Al. I. Cuza, Al. Averescu făcea o paralelă între împrejurările din februarie 1866 și cele din februarie 1932, conchizînd, moralizator și plastic, că „istoria are tilcuri adînci și povește înțelepte, oricînd și pentru orișicine. Numai pentru profesorii de istorie, se pare că e mută : Kogălniceanu, doctul editor al Letopisetelor, nu găsisese în ea nici o învățătură pentru suveranul său...”⁷².

67 „Indreptarea” din 3.IX.1931, p. 4 și 18.IX.1931, p. 1.

68 Arh. St. București, Fond C. Meissner, V, dosar 328/1931, f. 1 ; Fond Colecția „Achiziții noi”, pachet MMCMLXIV/2 (27 octombrie 1931) ; Bibl. Acad., Corespondență, ms. 61890, Al. Averescu către Atta Al. Constantinescu, 28 octombrie 1931.

69 N. Iorga, *op. cit.*, p. 211.

70 Arh. St. Iași, Fond Inspectoratul regional de poliție Iași, dosar 1/1932. vol. II, f. 611.

71 N. Iorga, *op. cit.*, p. 287 ; „Indreptarea” din 11.I.1932, p. 1.

72 „Indreptarea” din 15.II.1932, p. 1.

Aluzia era prea evidentă pentru a nu ofensa pe Carol și N. Iorga⁷³. Dar, fostul învingător de la Mărăști, odată pornit la ofensivă, părea a nu mai avea de gând să dea înapoi. Nereușita acțiunii sale însă își avea germeii în propria-i tabără. Parafrazându-l pe Averescu am putea conchide că istoria a servit întotdeauna marilor generali drept pildă, fără a-i dezvălui însă vreo învățătură și șefului Partidului Poporului. Deși știa că Octavian Goga, care luase în partid locul lui C. Argetoianu, nutrea sentimente procarliste, dezavuînd atitudinea antimonarhică a șefului său, mareșalul a continuat să acționeze fără a-și clarifica raporturile cu unul dintre principalii săi conmilioni. Deseori nemulțumit de activitatea Partidului Poporului și convins că în rîndurile acestuia nu-și va putea realiza visurile și marile pasiuni politice, destăinuie jurnalului său, autorul *Cîntecelelor fără țară*, încurajat și de rege, hotăra, în februarie 1932, să-l părăsească pe Averescu⁷⁴. După ce s-a asigurat că în acțiunea sa va fi urmat de o parte dintre organizațiile și fruntașii Partidului Poporului, O. Goga zădărnicea toate planurile mareșalului, aducîndu-i gruparea în pragul dizolvării. Exclus din partidul care-l consacrase ca om politic, la 12 martie 1932, O. Goga se desprindea de Partidul Poporului, felicitat de rege, care-și trăda astfel amestecul în acțiunea disolutivă inițiată de poetul-politician⁷⁵. Dealtfel, în apelul către oei care doreau să-l urmeze, Goga arăta că „de un an aproape Președintele Partidului Poporului, domnul mareșal Averescu, prin atitudinile d-sale politice turbură consecvent și metodic tradiționalul respect care a înconjurat Coroana la noi, ca o fundamentală cheazășie morală a așezării noastre constituționale”⁷⁶. O asemenea atitudine nu putea decît să primească încurajările suveranului.

Oricît a încercat mareșalul să disimuleze efectele „actului de răzvrătire” săvîrșit de gruparea tivistă, trebuie să remarcăm faptul că după această dată, Partidul Poporului era condamnat la o opoziție definitivă, indiferent de amploarea activității sale viitoare⁷⁷. Dacă de fiecare dată pînă atunci, orice acțiune disidențială era prezentată ca o purificare a partidului, de această dată consecințele erau prea evidente pentru a mai putea fi tănuite. După 14 ani de activitate, Partidul Poporului ajungea o grupare politică oarecare, iar șeful său își vedea eșuate toate planurile revenirii în fotoliile ministeriale.

73 Arh. St. București, Fond Colecția „Achiziții noi”, pachet MMCMLXIV/2 (7 martie 1932); N. Iorga, *op. cit.*, p. 314, 317.

74 „Îndreptarea” din 2.III.1932, p. 4.

75 Arh. St. București, Fond Colecția „Achiziții noi”, pachet MMCMLXIV/2 (16 martie 1932); „Îndreptarea” din 21.III.1932, p. 1.

76 „Îndreptarea” din 21.III.1932, p. 1.

77 Odată cu Octavian Goga au părăsit Partidul Poporului 24 organizații județene, din cele 76 existente, și 18 membri, din totalul celor 130 care constituiau comitetul executiv. Dintre aceștia, amintim pe I. Agârbiceanu, Siviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Stan Ghițescu, general C. Iancovescu, A. Solacolu, col. Savin Bădulescu, Al. Cămărășescu etc. („Îndreptarea” din 14.III.1932, p. 4 și 15.III.1932, p. 4).

ASPECTS DE LA VIE POLITIQUE ROUMANIE.
LE DÉCLIN DU PARTI DU PEUPLE
(JUN 1927—MARS 1932)

Résumé

Après la fin du gouvernement de mars 1926—juin 1927, le Parti du Peuple passa dans la phase d'un déclin irréversible. Toutes les tentatives de revenir au pouvoir ont été, dès le début, vouées à l'échec. Discrédité et dépourvu d'une base sociale, ce parti est devenu, petit à petit, un groupement politique sans importance. Pourtant le général Al. Averescu, le leader de cette formation politique, n'a pas renoncé à chercher d'être, de nouveau, premier ministre. Mais les chances et les espoirs de réoccuper les fauteuils ministériels ont échoué définitivement après le 12 mars 1932, quand Octavian Goga, l'un des plus remarquables collaborateurs du général, a abandonné le Parti du Peuple.